

Experiències amb Josep Pla

Visat núm. 18
(octubre 2014)
per Eberhard Geisler

Quan es va publicar la meva traducció d'*El quadern gris* de Josep Pla l'any 2007 —just a temps per a la Fira del Llibre de Frankfurt, que aquell any rebia com a convidada la cultura catalana— va tenir una bona acollida entre alguns dels diaris alemanys més importants.

El crític del diari *Die Zeit* parlava de l'obra mestra de Josep Pla, una figura única de l'escena literària catalana, un autor capaç d'observar i de caçar històries excepcionals com ningú. L'únic que lamentava era que l'editorial no hagués decidit publicar en alemany el llibre complet que, com és ben sabut, és molt extens —en comptes d'això, vaig haver de traduir només la tria de Josep Maria Castellet.

També el crític del *Neue Zürcher Zeitung* es queixava de poder comptar només amb una versió reduïda de l'obra, però opinava que, tot i així, aquesta tria constituïa el millor punt de partida per a tots aquells que encara no coneguessin Pla. Deia que admirava de l'autor «la seva descripció increïblement exacta de les petites coses». Al *Frankfurter Allgemeine Zeitung* s'alegraven que finalment els països de parla alemanya també tinguessin accés a un destacat escriptor català com ho és Josep Pla —amb motiu de la Fira del Llibre es van publicar en alemany, juntament amb *El quadern gris*, la novel·la *El carrer estret* i una tria del recull de contes *Cinc històries del mar*. La ressenya deia que Pla sabia descriure els fenòmens meteorològics d'una manera fascinant i que sempre tenia a punt alguna o altra referència a la literatura europea. Malgrat que elogiava la meva traducció, aquest crític em retreia que hagués oblidat d'esmentar al meu epíleg el fet que alguna vegada Pla s'havia mostrat favorable a Adolf Hitler. Si no ho recordo malament, en aquella ocasió ja vaig afirmar que durant un cert temps Pla es va mostrar entusiasmada per Mussolini i que, per tant, s'havia interessat pel feixisme. Però a l'hora d'escriure l'epíleg no vaig voler destacar aquest aspecte.

Sens dubte, les idees polítiques de Josep Pla resulten polèmiques, però per a mi l'important era remarcar la qualitat i l'envergadura de la seva feina. En la història de la literatura sempre hi ha hagut exemples d'autors a qui s'ha pogut acusar de simpatitzar amb personatges i grups reaccionaris, però que, no obstant això, han escrit obres de gran qualitat i, per tant, dignes d'admiració. Céline seria un d'aquests exemples. Si bé no pretenc ocultar les idees que va tenir Pla durant un cert període de la seva vida, el que m'interessa sobretot és subratllar el valor de l'obra en si mateixa i la seva importància en l'actualitat.

El primer que impressiona de Pla és el fet que, llevat d'algunes excepcions temporals —durant l'època posterior a la Guerra Civil Espanyola, quan estava prohibit publicar en català— es va mantenir fidel a la seva llengua materna en comptes de canviar-la per l'espanyol, «el idioma del

imperio» segons la propaganda dels franquistes, que pretenien esborrar del mapa el català. Però l'aspecte lingüístic no és l'únic en què Pla s'apartava de les idees que dominaven l'Espanya feixista.

L'escriptor no s'identificava amb el catolicisme de la societat espanyola; es declarava materialista. «M'interessen molt més les ciències naturals que no pas la metafísica i la teologia», va comentar una vegada. A més de l'esmentada passió per descriure el paisatge, també li agradava parlar sobre gastronomia; al llibre *El que hem menjat* retrata els costums culinaris i els plats més diversos de la seva terra; al text *Bodegó amb peixos* l'autor passa revista a tots els tipus de peixos que es poden pescar a la Costa Brava, dóna consells sobre la manera de pescar i de cuinar el peix i transmet al lector un sentiment de nostàlgia per una vida senzilla i un temps en què les aigües encara no estaven amenaçades per la contaminació mediambiental.

Pla és un mestre de la quotidianitat: no és cap «plumífer il·luminat» ni cap «torsimany de déus», en paraules de Joan Fuster. Una de les manifestacions del rebuig de Pla per la metafísica és el seu gust pel color gris: potser sí que el quadern on prenia notes de jove tenia les cobertes d'aquest color, però el títol d'*El quadern gris* també respon a la voluntat d'utilitzar una llengua que es rebel·la contra la tradició retòrica, que refusa parlar des d'un púlpit —l'últim que vol l'autor és fer sermons!— i que busca el to de la conversa planera: el to gris, com ja va assenyalar Pompeu Fabra.

La literatura de Pla té una destacada actitud de rebuig que confereix als seus textos una certa obstinació. Però cal situar aquesta actitud dins el context de la filosofia occidental per poder copsar-ne el veritable significat i la seva importància. Heidegger va posar de manifest que aquesta filosofia de dos mil anys d'història estava prenyada de conceptes teleològics. Això va començar amb Plató, el qual defensava que el savi era el qui aspirava al bé i a la justícia divina i li atorgava la capacitat de distingir si una cosa tenia valor o no. Dit d'una manera metafòrica: l'ésser humà s'havia d'orientar cap al sol diví. El punt àlgid d'aquesta teleologia centrada en el concepte de valor la trobem més endavant —com també va assenyalar Heidegger— en el pensament de Nietzsche i el seu teorema sobre la voluntat de poder. Aquí es tracta de la defensa plenament conscient que l'ésser humà ha de perseguir objectius que li permetin augmentar el seu propi poder. És sempre una qüestió de perspectivisme, d'objectius que cal assolir: l'autorealització de l'esperit absolut en Hegel, l'augment del valor de canvi en el capitalisme, la implantació d'una societat comunista defensada per Marx, l'acceptació del poder en Nietzsche.

L'obra de Pla queda lluny de tots aquests models teleològics i això fa que llegir-la resulti impactant. A *El quadern gris*, l'autor afirma que ell no serveix per guanyar diners, que el que més li agrada és llegir i escriure; i pel que fa als estudis que va rebre a l'escola i a la universitat, que l'havien de conduir cap a una vida professional d'èxit, diu que mai no hi va posar gaire atenció. Per últim, també rebutja les esperances cristianes; la idea que la vida terrenal condueix a un objectiu al més enllà li resulta del tot aliena.

A *El quadern gris* cita la següent frase d'Alfred de Vigny: «L'espérance est la plus grande de nos folies». I la comenta així: «És una frase d'una aparença terrible i que, malgrat tot, potser és plausible i molt posada al nivell de la vida. Si hom pot arribar a viure al marge del que Vigny anomena la més gran follia, qualsevol cosa d'agradable que us pervingui, per més petita que sigui, us enlluernarà de felicitat. Als qui, per contra, viuen en les al·lucinacions de l'esperança, tot el que els arriba, per més fascinant que sigui, els semblarà una poca cosa, una miserable petitesa ridícula. Viure en l'esperança és viure en el desencant continuat i sense remei».

D'aquesta manera, Pla ens convida a reflexionar sobre la necessitat de submergir-nos en el moment present, d'allunyar tots els pensaments enfocats a assolir un objectiu, de fixar-nos en el que tenim al davant. Pla, el descregut, escriu al marge de l'Espanya catòlica per tal de fer-nos tocar de peus a terra i, en aquest sentit, erigir-se com a exemple per a tots els escriptors.

El segon text que he traduït de Josep Pla es titula *Contraban*. Personalment, trobo que és el relat més emocionant que va escriure el nostre autor sobre la temàtica del mar i la navegació. M'alegro molt que l'editorial acceptés la meva proposta. El text en alemany tot just s'acaba de publicar, de manera que encara no se n'ha fet cap ressenya. En aquesta història he trobat de nou l'estètica característica de Pla, la seva manera d'escriure sense cap mena de pretensió, com si el relat fos ben bé fruit de l'atzar.

El narrador és un escriptor —el mateix Pla— que es fa amic de dos mariners que el conviden a navegar amb ells cap a la Catalunya del Nord. Fan el viatge per intercanviar mercaderies de contraban, però finalment el seu objectiu es veu frustrat a causa d'un fort vent de mestral que els obliga a girar cua. El text resulta fascinant per la seva negació de qualsevol concepte teleològic i ens ensenya que només és el viatge el que compta, que el que val la pena és tot el que es pot observar durant aquest viatge i que, a la vida, l'important no és assolir objectius, sinó tan sols viure l'existència amb els ulls ben oberts.

Traduït per Maria Bosom